

Kommittédirektiv

Avveckling av kår- och nationsobligatoriet

Dir.
2007:49

Beslut vid regeringssammanträde den 29 mars 2007

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare skall föreslå hur en avveckling av kår- och nationsobligatoriet kan genomföras. Utredaren skall utifrån en kartläggning av konsekvenserna av obligatoriets avveckling föreslå nödvändiga åtgärder för att säkerställa och stärka ett modernt studentinflytande och en god studiesocial verksamhet vid universitet och högskolor samt beakta de ekonomiska konsekvenserna för berörda aktörer.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 15 februari 2008.

Skälen för utredningen

Rätten att inte tillhöra en sammanslutning är grundläggande i ett demokratiskt samhälle. Genom förordning (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar vid universitet och högskolor tvingas dock alla studenter till medlemskap i den studentkår som finns vid lärosätet. Ett obligatoriskt föreningsmedlemskap är felaktigt utifrån grundläggande demokratiska principer. Studenter skall liksom andra vuxna få välja vilken förening de vill tillhöra eller understödja. För regeringen är det därför angeläget att kår- och nationsobligatoriet, som omfattar studenter vid statliga universitet och högskolor, avvecklas och ersätts av moderna former för ett stärkt studentinflytande.

För en avveckling av obligatoriet talar även det generellt sett låga deltagandet i kårvalen, som undergräver studentkårernas legitimitet. Ett frivilligt medlemskap bör stärka legitimiteten för studentkårernas åtaganden, men också vitalisera studenternas engagemang och kårernas verksamhet. Införandet av nya former för studentinflytande skall leda till att detta utvecklas och stärks.

Historik och nuvarande reglering

Obligatoriet har sina rötter i studentnationerna i Uppsala och Lund. Nationerna bildades under 1600-talet efter förebilder som funnits i Europa sedan medeltiden. År 1667 infördes nationsobligatorium vid Uppsala universitet. Studentkårerna i Uppsala och Lund bildades år 1849 respektive 1867 på initiativ av nationerna och med dem som huvudmän. Av 1908 års universitetsstatuter (1908:135) framgår det då gällande nationsobligatoriet och att nationerna tillsammans bildar studentkåren. Kår- och nationsobligatoriet har sedan dess, med framväxten av fler universitet och högskolor, skiljts åt.

Enligt nu gällande bestämmelser i högskolelagen (1992:1434) får regeringen meddela föreskrifter om skyldighet för studenterna vid högskolorna att tillhöra särskilda studentsammanslutningar. Sådana föreskrifter återfinns i förordningen (1983:18) om studerandekårer, nationer och studentföreningar vid universitet och högskolor. Med studentföreningar avses fakultetsföreningarna vid Stockholms universitet. Enligt förordningen skall den som studerar vid en statlig högskola vara medlem i den studerandekår som finns vid högskolan. Den som studerar vid en högskola skall också vara medlem i en nation eller annan studentförening som finns vid högskolan och som den studerande hade varit skyldig att tillhöra enligt de föreskrifter som gällde omedelbart före den 1 januari 1999. Av förordningen framgår också att studerandekårer, nationer eller andra studentföreningar får ta ut avgifter av de studerande som är medlemmar.

En studerandekår skall ha till ändamål att främja medlemmarnas studier och vad som har sammanhang med

studierna. Det är studerandekåren som utser och entledigar företrädare för de studerande i de organ vid högskolan där företrädare för de studerande har rätt att ingå. En studerandekår har också, enligt högskoleförordningen (1993:100), rätt att i anslutning till högskolans årsredovisning lämna en redogörelse för kårens syn på högskolans utveckling och resultat.

Tidigare utredningar och riksdagsbeslut

Ett antal statliga utredningar har sedan 1970-talet utrett frågan om kårobligatoriet. Riksdagen beslutade år 1993 att obligatoriet skulle avskaffas vid halvårsskiftet 1995 (prop. 1993/93:169, bet. UbU 1992/93:14, rskr. 1992/93:363). Kommittén för avveckling av kårobligatoriet lämnade förslag till hur ett avvecklande av obligatoriet praktiskt skulle genomföras och redovisade kostnader för avvecklingen i betänkandet Avveckling av den obligatoriska anslutningen till studentkårer och nationer (SOU 1994:47). Efter regeringsskiftet år 1994 beslutade riksdagen emellertid att behålla obligatoriet.

Våren 2005 gav den dåvarande regeringen en särskild utredare i uppdrag att se över förordningen om studerandekårer, nationer och studentföreningar vid universitet och högskolor (dir. 2005:36). Utredaren lämnade år 2006 betänkandet För studenterna – om studentkårer, nationer och särskilda studentföreningar (SOU 2006:36). Inriktningen på arbetet var dock att endast göra vissa förändringar i den gällande ordningen med obligatoriskt medlemskap.

Studentkårernas, nationernas och studentföreningarnas verksamhet

Studentkårerna, nationerna och studentföreningarna spelar i dag en viktig roll inom högskoleväsendet. Kårernas verksamhet brukar delas upp i utbildningsbevakande verksamhet och studiesocial verksamhet. Genom dem kanaliseras det studentinflytande som har stor betydelse för lärosätens kvalitetsutveckling. Studentkårerna utser inte bara

studentrepresentanter utan bidrar också genom utbildning och administrativt stöd till att utveckla representanternas arbete. Vissa studentkårer har uppgifter som rimligen borde ses som naturliga för respektive lärosäte i deras eget arbete för att utveckla kvaliteten i utbildningen.

Vidare tar studentkårerna ett stort studiesocialt ansvar genom att bevaka och driva studenters rättigheter. Studentkårerna ger bl.a. stöd till enskilda studenter, sköter mottagning av nya såväl nationella som internationella studenter samt bedriver bostadsförmedling, idrottsverksamhet och kontaktskapande verksamhet. Betydelsefull studiesocial verksamhet bedrivs även av nationerna i Lund och Uppsala och studentföreningarna vid Stockholms universitet. Nationernas verksamhet har djupa historiska rötter och är av stort kulturhistoriskt värde.

Inför ett avskaffande av obligatoriet är det därför viktigt att säkerställa att angelägna uppgifter och värdefull verksamhet som i dag utförs av kårerna, nationerna och studentföreningarna kan leva vidare under andra former.

Särskilda områden att beakta

Många av de förslag som presenterats i tidigare utredningar kan ligga till grund för de åtgärder som krävs vid ett avvecklande av obligatoriet. Utvecklingen inom högskolan, med bl.a. förstärkt studentinflytande, en avsevärt större och mer heterogen studentpopulation och nya roller för såväl universitet och högskolor som studentkårer innebär emellertid att tidigare analyser behöver vidareutvecklas.

Studenternas rätt till inflytande över utbildningen är i dag lagstadgad i 1 kap. 4 a § högskolelagen. Hittills är det kårerna som organiserat mycket av den formella studentrepresentationen som finns inom högskolan. Även utan ett obligatoriskt medlemskap i studentkårerna är det enligt regeringens mening mycket viktigt att ett aktivt och demokratiskt studentinflytande kan utövas med väl fungerande representationsrätt i beslutande och beredande organ. Det är angeläget att studenter har ett reellt inflytande över beslut vid

lärosätena som berör dem. Studenterna spelar också en viktig roll för kvalitetsutvecklingen vid universitet och högskolor genom att både delta i och kritiskt granska utbildningen. Detta förutsätter strukturer vid universitet och högskolor som kan identifiera företrädare för studenterna utifrån krav om demokrati, representativitet, kontinuitet, självständighet och oberoende. Ett väl fungerande studentinflytande kan vidare kräva stöd i olika former från respektive lärosäte för att kunna fullgöras på rimliga premisser. Det är därför viktigt att utvecklingen av obligatoriet åtföljs av insatser för att ersätta detta med former för ett modernt och reellt studentinflytande.

Det är möjligt att en utveckling av obligatoriet medför såväl skatterättsliga följder som minskade medlemsintäkter för kårerna, nationerna och studentföreningarna. Detta kan i sin tur påverka möjligheterna att bedriva studiesocial verksamhet. Särskilt kan de finansiella förutsättningarna att äga eller hyra samlingslokaler påverkas. En utveckling av obligatoriet kan även ha konsekvenser för hanteringen av kårers, nationers och studentföreningars tillgångar och skulder liksom för studenternas bostadssituation.

Uppdraget

En särskild utredare skall föreslå hur en utveckling av kår- och nationsobligatoriet kan genomföras. Utredaren skall utifrån en kartläggning av konsekvenserna av obligatoriets utveckling föreslå nödvändiga åtgärder för att säkerställa, stärka och utveckla studentinflytandet och en god studiesocial verksamhet vid universitet och högskolor samt även beakta de ekonomiska konsekvenserna för berörda aktörer.

I uppdraget ingår att ta fram förslag till hur studentrepresentanter i beslutande och beredande organ inom högskolan skall utses.

Utredaren skall kartlägga konsekvenserna av ett utvecklande av obligatoriet för kårers, nationers och andra studentföreningars studiesociala verksamheter samt lämna förslag till hur funktioner av stor betydelse för studenterna skall kunna bedrivas utan ett obligatorium. Frågan om hur

samlingslokaler, studentbostäder och andra tillgångar, liksom eventuella skulder, skall hanteras skall särskilt beaktas.

I uppdraget ingår även att kartlägga de ekonomiska konsekvenserna som ett avskaffande får för kårer, nationer och andra studentföreningar, universitet och högskolor samt för staten. Om utredaren finner att särskilda uppgifter bör övergå till andra organ, skall utredarens förslag innefatta en kostnadsberäkning i denna del. Om förslagen innebär kostnadsökningar och intäktsminskningar för staten, skall kommittén föreslå en finansiering.

Utredaren skall utarbeta nödvändiga författningsförslag. I utredningens uppdrag ingår dock inte att föreslå ändringar av grundlag.

Utredaren skall under arbetet samråda med universitet och högskolor, studentkårer, nationer och andra studentföreningar samt med andra berörda myndigheter. I så stor utsträckning som möjligt skall utredaren utgå från tidigare utredningars arbete.

Utredaren skall redovisa sitt uppdrag senast den 15 februari 2008.

(Utbildningsdepartementet)